

מבט על, גיליון 922, 3 במאי 2017

מאה ימים לממשל טראמפ: מהבטחות מערכת הבחירות לאתגרי מציאות

שחר עילם ורותם אורג

מאה הימים הראשונים של הנשיא דונלד טראמפ בבית הלבן ביטאו מתח בין המשך רטוריקה חריפה ופלגנית נגד יריביו הפוליטיים מבית ונגד "התקשורת", לבין מתינות וזהירות יחסית (בשילוב צעדי נחישות ועוצמה) בניהול מדיניות החוץ. ברמה האסטרטגית, מעצביו של ממשל טראמפ יובילו את הנשיא להתמיד, עד כמה שיוכל, באסטרטגיה של "צעדים מדודים" במדיניות החוץ שלו. ישראל, אם תתנהל נכון, עשויה להיות מי שמרוויחה ממגמת הידוק היחסים עם ממשל טראמפ.

מאה הימים הראשונים לכהונת דונלד טראמפ כנשיא ארצות הברית התאפיינו במתח בין המשך רטוריקה חריפה ופלגנית נגד יריביו הפוליטיים מבית ונגד "התקשורת", לבין מתינות וזהירות יחסית (בשילוב צעדי נחישות ועוצמה) בניהול מדיניות החוץ. זאת, נוכח חמישה מעצבים מרכזיים: "התנגשות" הבטחות מסע הבחירות עם אתגרי המציאות; היעדר מדיניות מגובשת בתחומים רבים לצד איוש חסר בממשל ופערי עמדות בקרב סביבתו הקרובה של הנשיא; מתח עמוק בין רצון להפגין עוצמה כלפי חוץ ("Make America Great Again") לבין רצון להתכנס פנימה ("America First"); דגש על היבדלות ממורשתו של הנשיא אובמה; וכל זאת, במקביל לעיסוק פוליטי וציבורי מקיף במעורבות הרוסית בבחירות ("פוטלינגיטי") ובמשמעויותיה.

מדיניות פנים

בהמשך להבטחות הבחירות, טראמפ התמקד בימיו הראשונים בבית הלבן בצעדים לשיקום הכלכלה האמריקנית, תוך דגש על תכניות ליצירת מקומות עבודה בארצות הברית ומתן עדיפות לצריכת תוצרת מקומית. זו השתקפה בפגישותיו עם מנכ"לי תעשייה, בביטול הסכם הסחר הטראנס-פאסיפי, במהפכת המס המתוכננת, ובהפחתת רגולציה וחסמי פנים לצד הטלת מגבלות על הייבוא.

טראמפ נתקל בקשיים בירוקרטיים ומשפטיים בבואו לקדם את יעדיו בתחומים אחרים: העברת חקיקת הבריאות החלופית ל-"Obamacare" נכשלה; צווי ההגירה, לאיסור כניסת אזרחים משבע מדינות מוסלמיות, נפסלו בבתי משפט; התגלו קשיים בהאצת התכנית לבניית החומה לאורך הגבול עם מקסיקו; ומינוי השופט גורסץ' לבית המשפט העליון אמנם צלח וביסס את הרוב השמרני בו, אך עבר בדוחק.

ממשל ולגיטימציה

פרשיית "פוטלינגיטי" (מעורבות רוסיה בבחירות בארצות הברית וקשרי אנשי טראמפ עמה) מאפילה על הממשל: לצד חקירות מטעם ה-FBI והקונגרס בשאלת קיומו של תיאום בין רוסיה לטראמפ ואנשיו, העיסוק הציבורי והפוליטי בנושא גורר תגובות זועמות מצד הבית הלבן. במקביל, הפרשה מאלצת את טראמפ לנקוט זהירות מרבית מול רוסיה, כאשר כל פעולה במדיניות החוץ נבחנת ומבוקרת גם על רקע שאלת המחויבות של טראמפ לקרמלין.

הפרשייה פגעה גם בשניים מהסמנים הקיצוניים בממשל: היועץ לביטחון לאומי, מייקל פלין, התפטר לאחר שנחשף כי דן עם השגריר הרוסי בווינגטון ביחסי המדינות טרם נכנס לתפקיד ושיקר בדיווח על כך; התובע הכללי, ג'ף סשנס, שגם הוא נפגש עם השגריר הרוסי טרם הושבע לתפקידו, השעה עצמו מהאחריות לחקירות הממשלתיות של הפרשה, מחשש לניגוד עניינים.

אלו, בצירוף הדחתו של היועץ האסטרטגי לנשיא, סטיב באנון, מועדת הבכירים במועצה לביטחון לאומי (שצירופו אליה היה תקדימי מלכתחילה), מחזקים את האגף המתון בסביבתו של הנשיא, המיוצג בעיקר על ידי סגנו מייק פנס ושר ההגנה ג'יימס מאטיס, המחזיקים בעמדות שמרניות ומסודיות. בנוסף, שר החוץ רקס טילרסון וחתן הנשיא, ג'ארד קושנר, שניהם חדשים בזירה הפוליטית, מסתמנים כגורם ממתן נוסף בסביבת הנשיא.

מדיניות חוץ

מול המעצמות נוקט טראמפ עד כה מדיניות זהירה יחסית, תוך הימנעות משבירת כלים. קמפיין הבחירות העלה ציפיות לשיפור משמעותי ביחסים עם רוסיה (ואף נדונו תרחישים בדבר "מגה-דיל" בין המדינות), ומנגד מהסלמה ביחסים עם סין (שאותה הגדיר טראמפ כמקור לבעיות התעסוקה והמסחר של ארצות הברית). בפועל מתעוררים קשיים מול רוסיה, נוכח פערי עמדות ואינטרסים ולאור מסכת החקירות בארצות הברית, שמחייבת את הממשל לבדל את עצמו מרוסיה. גם האפשרות למלחמת סחר בין סין לארצות הברית לא התממשה בשלב זה ושתי המדינות מנסות להגיע להבנות אשר לסוגיות הכלכליות שבמחלוקת ולהתמודדות עם המשבר מול צפון קוריהא, אשר מסתמן כאתגר המרכזי בדחיפותו ובחומרתו עבור הממשל בזירת החוץ.

בפגישותיו עם מנהיגי אירופה ונאט"ו ציין טראמפ את חשיבות היחסים הטראנס-אטלנטיים לצד הצורך של בעלות הברית לשלם את שהתחייבו ולהתמקד באיום הטרור. זאת, בשעה שמרבית חברות נאט"ו מזהות דווקא את רוסיה כאיום הייחוס שלהן.

כחלק מכוונתו של טראמפ לשקם את דימוי העוצמה הגלובלי של ארצות הברית, הממשל אותת על אודות שינוי בכוונתו להפעיל כוח צבאי כרכיב בהרתעה וכמנוף השפעה: ב-7 באפריל תקפה ארצות הברית בטילי שיוט את בסיס חיל האוויר הסורי בשעיראק, שממנו יצאו מטוסי משטר אסד לתקוף אזרחים בנשק כימי; ב-13 באפריל הטילה, לראשונה אי-פעם, חימוש MOAB (הפצה הקונבנציונלית הגדולה ביותר שברשותה) נגד רשת מנהרות של דאע"ש באפגניסטן; כן הצהיר הממשל על אודות נכונות להפעיל כח מול צפון קוריהא, אם יידרש. צעדים אלו אולי אינם מכוונים למהלכים צבאיים נוספים ברמות סיכון גבוהות יותר, אולם חלקם מעלים את הסבירות לכך.

טראמפ הציב את המאבק בג'יהאד העולמי, ובפרט בדאע"ש, בראש סדר העדיפויות של ארצות הברית. במסגרת זו הורחבה הפעילות בתחום: הואצלו סמכויות למפקדים בזירות הלחימה; הותרה כניסת כוח נחתים לסוריה, שיסייע לארגונים הלוחמים; הוגברו התקיפות האוויריות נגד אל-קאעדה בתימן; וכאמור, הוטלה לראשונה MOAB באפגניסטן. עם זאת, עדיין ניכר שטראמפ נמנע ממעורבות צבאית עמוקה בבוח המזרח תיכוני, בפרט בהיעדר תכנית מגובשת לייצוב פוליטי וכלכלי.

מול הציר השיעי נקט טראמפ, עד כה, בעיקר צעדים סמליים והצהרתיים. התקיפה האמריקנית בסוריה הייתה אמנם תקדימית ומפתיעה, אולם לא בישרה מדיניות חדשה נגד משטר אסד ונמשכות הצהרות הממשל, הגורסות שהכרעת דאע"ש קודמת להסדרה במרחב. מול איראן הרטוריקה החריפה משמעותית, אולם לא ננקטו צעדים משמעותיים. כפי שהתבטאו בכירים בממשל, עדיין נבחנות הדרכים הרצויות

להגברת הלחץ על איראן, אך מבלי לפגוע בהסכם הגרעין או ביציבות האזורית השברירית (בעיקר בסוריה ובעיראק).

ה"חיבוק" הפומבי לבעלות הברית המסורתיות של ארצות הברית במזרח התיכון מושפע מהבנת חשיבותן מול אויבים משותפים כדאע"ש ואיראן, לצד הבנת הערך הפוליטי והמדיני שבעמידה לצידן תוך "ניתוק" ממורשת אובמה, המתואר כמי שהפקירן. עם זאת, ותוך כיבוד השותפות, טראמפ מקפיד להבהיר כי בתמורה לתמיכה האמריקנית יהיה עליהן לשלם: טורקיה, מצרים, ירדן, ערב הסעודית ומדינות המפרץ תיאלצנה להיות מעורבות יותר במערכה נגד הטרור, ועל ישראל יהיה לשלם במטבעותיה מול הפלסטינים.

ישראל, הנתפסת כבעלת ברית חשובה בעיני רוב בכירי הממשל (והנשיא עצמו ביניהם) זוכה ליחס חם מהבית הלבן ולגיבוי מקיף בפורומים בינלאומיים, בפרט במוסדות האו"ם בהובלתה של השגרירה ניקי היילי. עם זאת, "פלירטוט" הממשל עם תנועות קיצוניות (ובניהן ה-alt-right, שבאנון הוא מהמזוהים עמה), התנערות מהעלייה באנטישמיות (על אף ניסיונות הנשיא באחרונה לתקן את הרושם בהקשר זה) וכן הצהרות שנויות במחלוקת אשר להיסטוריה של העם היהודי – כל אלה מציבים סימני שאלה מטרידים אשר ליחסי הממשל והיהודים בארצות הברית, שעבור רבים מהם מתחדדת הדילמה שבין התמיכה המסורתית בישראל לבין התנגדותם לטראמפ ולערכים שממשלו מייצג בעיניהם.

משמעויות המשך

ברמה האסטרטגית, מעצביו של ממשל טראמפ יובילו את הנשיא להתמיד, עד כמה שיוכל, באסטרטגיה של "צעדים מדודים" במדיניות החוץ שלו: לצד קידום דיפלומטי זהיר של היעדים האמריקניים בכל זירה, הנשיא צפוי להקפיד על מעורבות מוגבלת ללא "שבירת כלים", אם כי תוך פעולות ואיתותים כוחניים לגיבוי הצהרותיו. כבר בתקופה הקרובה מסתמנים אתגרים שיעמידו אסטרטגיה זו למבחן, ובראשם המתיחות והמשבר המסתמן עם צפון קוריה.

מול המעצמות ישאף טראמפ לבצע איתחול מחדש לשיפור היחסים - עם כל אחת בתחומה. עם סין בתחום הכלכלה ובהקשר למדיניותה במזרח אסיה; עם רוסיה: במזרח התיכון, באירופה וביחסים הבינלאומיים; ועם אירופה במסגרת רפורמה בנאט"ו.

במזרח התיכון תימשך הרחבת המאבק בג'יהאד העולמי לאור דחיפותו, התקדמותו והרווחים הפוליטיים הגלומים בהבסת דאע"ש. בעוד הציר השיעי בהובלת איראן נותר איום "חשוב" על ארצות הברית ובעלות בריתה, טראמפ אינו צפוי למהר ולהתעמת עם הציר בטרם יכריע את דאע"ש וימצב מחדש את מעמד ארצות הברית במרחב, שאותו יוכל לנצל במסגרת תהליכי הסדרה וייצוב באזור ולשם אכיפת הסכם הגרעין עם איראן.

לשם קידום יעדיו במזרח התיכון צפוי הממשל לחזק את הקואליציה הסונית המתונה במרחב, ויתכן כי יבחר לכרוך את מהלכיו האזוריים גם ביוזמה מדינית חדשה לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני ב"עסקה היסטורית" לאחר השלמת סבבי הגישושים, שכבר החלו בהקשר זה. מדובר בשאיפה שאליה התייחס הנשיא כבר מספר פעמים. מהלך כזה, אם יקודם, צפוי לאתגר משמעותית את המדיניות הנוכחית של ממשלת ישראל.

לסיכום, ישראל מסתמנת כמי שיכולה להרוויח ממגמת הידוק היחסים עם ממשל טראמפ, אך עליה להשכיל ולמצות זאת לקידום האינטרסים שלה, תוך הבהרת עמדותיה, במסגרת דיאלוג אסטרטגי עם הממשל, שבמרכזו: הידוק הפיקוח על עמידת איראן בהסכם הגרעין (כולל אפשרות להתאמתו ולהרחבתו) והיערכות משותפת ל"יום שאחריו"; צמצום ההשפעה האיראנית האזורית, ובפרט הסכמה על קוים אדומים ביחס לנוכחות ולמעורבות של איראן ובעלות בריתה בסוריה, כחלק מהסדרה עתידית; קידום

חלקה של ישראל במסגרת הארכיטקטורה האזורית שמגבשת ארצות הברית עם בעלות בריתה באזור, תוך מיצוי ההזדמנויות ומזעור הסיכונים; נטילת היוזמה להנעת מגמות חיוביות בסוגיה הפלסטינית, כולל חידוש התהליך המדיני, תוך מיצוי מעמדה המתחזק של ארצות הברית באזור ומפגש האינטרסים הרחב מאשר בעבר בין הממשל האמריקאי, לבין ישראל מצד אחד והמדינות הסוניות המתונות מצד שני.